

D nr BG 2005-0082

YTTRANDE
2005-03-19

Utbildningsdepartementet
103 33 Stockholm

Carlbeck-kommitténs slutbetänkande ”För oss tillsammans – Om utbildning och utvecklingsstörning” (SOU 2004:98)

Riksförbundet För Utvecklingsstörda Barn, Ungdomar och Vuxna, FUB, överlämnar härmed sitt yttrande över rubricerade betänkande. FUB är en intresseförening som arbetar för och med personer med utvecklingsstörning och deras familjer. FUB har ca 29 000 medlemmar i lokalföreningar runt om i landet.

FUB delar Carlbeck-kommitténs uppfattning om att bestämmelserna för de olika skolformerna ska harmonieras med varandra. Detta underlättar en ökad samverkan mellan skolformerna.

Synpunkter på författningsförslagen:

3 kap Skolpliktsbestämmelser

FUB ser positivt på;

- Särskolans uppdelning i grundsärskola och gymnasiesärskola.
- Försöksverksamheten med ökat föräldrainflytande upphör. Om barnet ska tas emot i grundsärskolan måste barnets vårdnadshavare begära det, härigenom får vårdnadshavarna en rätt att välja skolform.
- Den positiva formuleringen i 3 § ”bedöms ha behov av grundsärskolans kunskapsmål” i stället för nuvarande formulering ”inte kunna nå upp till grundskolans kunskapsmål”.
- Krav på allsidig utredning av barn innan mottagande i grundsärskolan skrivs in i skollagen.
- Den minsta garanterade undervisningstiden anges för nio skolår med rätt att gå ytterligare två år utan villkor. Elever i grundsärskolan garanteras minst 800 timmar utöver den garanterade undervisningstiden, vilket säkerställer att grundsärskole-elevernas rätt till utbildning inte försämras jämfört med i dag.

FUB är kritisk till;

- FUB ställer sig frågande till förslaget, enligt 6 §, om att en elev i grundskolan kan få sin utbildning inom grundsärskolan om skolhuvudmännen är överens om det och elevens vårdnadshavare medger det. Denna möjlighet finns visserligen redan i dag, reglerad i grundskoleförordningen. Frågan vi ställer oss är om denna paragraf, mot bakgrund av den snävare personkrets för särskolan som kommittén föreslår, kan innebära att elever som inte tillhör grundsärskolans personkrets ändå skrivs in.

6 a kap Grundsärskolan***FUB ser positivt på;***

- Träningsskolan som begrepp försvinner. Möjligheten för en elev att kombinera ämnen respektive kunskapsområden från grundsärskolans kursplaner liksom ämnen enligt grundskolans kursplaner, utifrån individuella förutsättningar och behov, öppnar upp för en större flexibilitet.
- En bestämmelse om individuell utvecklingsplan skrivs in i skollagen. Detta är en viktig förutsättning för en individuellt anpassad utbildning. FUB föreslår dock att begreppet ”elevutvecklingsplan” ska användas i stället för att tydliggöra planens syfte och för att minimera risken för sammanblandning med individuell plan enligt LSS.

FUB är kritisk till;

- Elever med utvecklingsstörning har fortsatt begränsade möjligheter att välja skola. Vi anser att det är diskriminerande att kommunen kan inskränka elevens valfrihet om kommunen anser att eleven kostar för mycket, d v s genom att hävda ekonomiska eller organisatoriska skäl.
- Inskränkningarna i rätten till skolskjuts för en elev med funktionshinder. Vi anser att rätten till skolskjuts ska vara kopplad till elevens funktionshinder. En elev med ett varaktigt funktionshinder ska ha rätt till skolskjuts, vid växelvis boende, såväl inom kommunen som om föräldrarna bor i olika kommuner inom en region. Föräldrar till barn med funktionshinder måste ha samma rätt som andra föräldrar att flytta till en annan kommun vid en separation.
- Bestämmelsen om att en enskild grundsärskola inte är skyldig att ta emot eller ge fortsatt utbildning åt en elev, om det skulle medföra betydande organisatoriska eller ekonomiska svårigheter för skolan. Valfriheten inskränks ytterligare för elever med utvecklingsstörning. FUB anser att en elev som drabbats av skada eller allvarlig sjukdom måste ha rätt att få gå kvar i sin gamla förskola eller skola i en välbekant och invand miljö. För att förhindra att denna situation uppstår borde rätten till tillstånd och bidrag för att driva en enskild förskola eller skola kopplas till att skolorna måste vara tillgängliga och ha en beredskap att ta emot elever i behov av särskilt stöd.

FUB vill särskilt betona följande som inte finns med i författningsförslaget;

- Det är viktigt att särskilda kursplaner, även i framtiden, finns för kunskapsområden (nuvarande träningskolan). Detta för att kunskapsmålen ska vara tydliga och för att utbildningen ska garanteras innehålla tillräckligt stora utmaningar.

6 b kap gymnasiesärskolan

FUB ser positivt på;

- Elever från grundsärskolan får en ovillkorlig rätt att gå i gymnasiesärskolan utan att någon prövning behöver göras.
- Begreppen yrkes- och verksamhetsträning tas bort. Innehållet finns kvar inom det individuella programmet.
- Samråd ska ske med eleven och elevens vårdnadshavare, om en elev ska gå ett nationellt eller specialutformat program eller ett individuellt program. Det är positivt att vikten av samråd betonas genom att det skrivs in i skollagen. FUB anser även att skolan ska ha ett ansvar för att samrådet fungerar. Det är viktigt med information till vårdnadshavarna om vilka valmöjligheter som finns, innan samrådet äger rum, samt att samrådet dokumenteras.
- Det individuella programmet ska ge eleven en individuell studiegång, uppbyggd av kunskapsområden och/eller ämnen i en kombination av kurser.
- Varje elev ska ha en individuell utvecklingsplan (alternativt begrepp; elevutvecklingsplan, se grundsärskolan). Det är utmärkt att skyldigheten för skolan att upprätta en plan tillsammans med eleven och vårdnadshavaren införs i skollagen. Planen möjliggör en större flexibilitet och individuell anpassning av studierna. Det är bra att planen ser till hela utbildningssituationen och att det ska ingå en plan för övergång till arbetslivet.
- Rätt att söka till nationellt program i annan kommun. Vi instämmer i kommitténs förmodan att det kan innebära ett starkt incitament för hemkommunen att ordna fler program i den egna kommunen eller i samverkan med närliggande kommuner.

FUB vill särskilt betona följande som inte finns med i författningsförslaget;

- FUB anser att lärare som undervisar inom grundsärskolan och gymnasiesärskolan ska ha åldersadekvat grundutbildning och specialpedagogisk kompetens för att garantera en undervisning med hög kvalitet.
- FUB stödjer kommitténs förslag om att lärarutbildningar i samverkan bör utveckla specialiseringskurser om flerfunktionshinder, kommunikation och alternativa kommunikationsformer. Vi anser att dessa specialiseringskurser ska vara obligatoriska för lärare som ska arbeta inom den framtida grundsärskolan. FUB instämmer även i att skolhuvudmannen bör erbjuda verksamma lärare som undervisar elever med utvecklingsstörning kompetensutveckling inom det specialpedagogiska området.

- FUB stödjer kommitténs förslag om att den statliga rektorsutbildningen ska stärkas med tydligare specialpedagogiska perspektiv.
- FUB stödjer kommitténs förslag om behovet av adekvat utbildning för skolans elevassistenter. Vi anser att skolhuvudmännen ska erbjuda assistenterna denna utbildning.
- Vikten av att elever i grundsärskolan och gymnasiesärskolan får tillgång till begåvningshjälpmedel och begåvningsstöd. Detta kan även vara aktuellt för elever med utvecklingsstörning som följer grundskolans kursplan. Vi anser, i likhet med Hjälpmedelsinstitutet, att skolhuvudmännen ska ansvara för att ett utbud av begåvningsstödjande hjälpmedel finns för elever att både träna att hantera och lära sig att använda i skolan. Vid upprättandet av den individuella utvecklingsplanen är det viktigt att behovet av begåvningsstöd tas med.
- FUB delar kommitténs uppfattning om att begåvningsstödjande hjälpmedel är viktiga för ett ökat elevinflytande.
- Vikten av att alla personalkategorier som möter elever med utvecklingsstörning ska ha grundläggande kunskaper om begåvningsstödjande hjälpmedel. På grund av den snabba tekniska utvecklingen och metodutvecklingen inom området är det även nödvändigt med en kontinuerlig kompetensutveckling.
- FUB stödjer kommitténs förslag om att Skolverket ska få i uppdrag att utreda och lämna förslag på utformning och reglering av en lärlingsutbildning inom gymnasiesärskolan.
- FUB stödjer kommitténs förslag att rätten för en kommun eller landstingskommunal utbildning att rekrytera elever från hela landet för att erbjuda en speciellt anpassad utbildning ska finnas kvar.
- FUB delar kommitténs uppfattning att elever i gymnasiesärskolan måste få samma möjlighet som elever i gymnasieskolan att få inackorderingsstöd vid studier på annan ort. I nuläget uppstår en svår situation för de elever som inte får bostad med särskild service för barn och ungdomar som behöver bo utanför föräldrahemmet, enligt LSS.

12 a kap Utbildning för vuxna med utvecklingsstörning

Riksförbundet FUB lämnar i denna del ett mer utförligt yttrande. Skälet till detta är att vi inte berörde vuxenutbildningen närmare i våra synpunkter över Carlbeck-kommitténs delbetänkande. En annan orsak är att vuxenutbildningen för vuxna med utvecklingsstörning är så eftersatt jämfört med annan utbildning i det offentliga skolväsendet.

Kommitténs utgångspunkt att utbildningen för vuxna med utvecklingsstörning ska ha så nära anknytning som möjligt till övrig vuxenutbildning, och därmed koppling till det förslag till lag om stöd till vuxnas lärande som har utarbetats inom utbildningsdepartementet, är i grunden positiv och naturlig.

Behov av traditionell undervisning

I enlighet med vad som står i förslaget till ny lag om stöd till vuxnas lärande (Ds 2002:66) föreslår Carlbeck-kommittén att ”kommunerna skall stödja lärande för vuxna med utvecklingsstörning”. Härigenom förtydligas möjligheterna att stödja vuxnas lärande på olika sätt. Självfallet är det viktigt att stödet utformas med utgångspunkt i den enskildes behov och förutsättningar. Det är lätt att inse att det stöd till lärande som kommunerna ska erbjuda vuxenstuderande i allmänhet måste vara flexibelt när det gäller var, när och hur utbildningen ska bedrivas.

För många är öppen pedagogisk verksamhet på lärcentra e t c en förutsättning för att få studierna att gå ihop med arbete och familj. Det är en nödvändig anpassning till den tid vi lever i.

Riksförbundet FUB anser dock att många, kanske de flesta, personer med utvecklingsstörning har ett fortsatt stort behov av struktur. Ofta i form av en fast undervisningsgrupp som träffas i en bestämd lokal, inte nödvändigtvis en skola, och undervisas av en bestämd lärare. Kommunens stöd för denna grupp vuxenstuderande kommer därmed att handla om mer traditionell undervisning.

Informellt lärande behöver stärkas

Informellt lärande som sker utan att det råder någon tydlig utbildningssituation, har fått en allt större betydelse i det livslånga lärandet. För personer med utvecklingsstörning ser det ofta annorlunda ut. De har sämre möjligheter till kompetensutveckling på arbetsplatsen, lågt föreningsdeltagande, svårare att förkovra sig själva inom olika områden genom läsning av fack- och skönlitteratur, tidskrifter, dagstidningar. Det informella lärandet under hela dagen behöver därför stärkas. Det är viktigt med ett helhetsperspektiv, d v s en lärande och utvecklande miljö i såväl boendet, på arbetet och på fritiden. Optimalt skulle en person med utvecklingsstörning kunna vidmakthålla många kunskaper i en välfungerande dag där en helhetssyn på varje människa finns. Detta förutsätter en närmare anknytning mellan vuxenutbildningen, arbetet/daglig verksamhet och boendet. Den individuella studieplanen och den individuella planen, enligt LSS, skulle kunna användas för att planera för såväl vidmakthållande av kunskaper som förvärvande av nya kunskaper.

Utbildningsresurserna ska satsas direkt på eleverna

Carlbeck-kommittén redovisar Skolverkets uppfattning om att utbildningssystemets resurser och expertis för vissa studerande skulle kunna användas effektivare för att utbilda t ex handledare på arbetsplatsen, assistenter, personal i daglig verksamhet m m. Här kan man förmoda att Skolverket och Carlbeck-kommittén med ”vissa studerande”, i första hand, syftar på personer med grav utvecklingsstörning. Det är naturligtvis av stor vikt att de nämnda personalgrupperna är välutbildade och att de erbjuds kontinuerlig kompetensutveckling för att de ska kunna utföra sina arbetsuppgifter på ett bra sätt. Det är däremot mycket tveksamt om utbildningsresurserna ska satsas på dem och inte direkt på vuxna med utvecklingsstörning. En anledning, som speciellt gäller i storstadsområdena, är att det ofta är stor omsättning på personal för denna typ av tjänster. Utbildningsresurser riskerar därför att gå åt till att utbilda personal som stannar ett kortare tag. Sedan måste nya resurser satsas igen och igen. Det finns en uppenbar risk att det inte blir någon utveckling för människorna med utvecklingsstörning. FUB anser dessutom att alla, oavsett grad av utvecklingsstörning, ska få sin utbildning av utbildade pedagoger.

FUB tolkar ovanstående resonemang som ett sätt att hantera de svårigheter kring gränsdragningen mellan vuxenutbildning och omvårdnad/stimulans som kommer till uttryck i propositionen om Vuxnas lärande (2000/01:72). FUB delar inte uppfattningen att det är problem att skilja på undervisning respektive omvårdnad. Nedan ges några konkreta exempel på skillnaden mellan undervisning och omvårdnad av en person med grav utvecklingsstörning:

Undervisning respektive omvårdnad

Undervisning kan vara att *strukturera dagen* för en person, d v s att tydliggöra vardagen och närmiljön. Undervisningen leder till att ett veckoschema upprättas. Den aktuella personen måste först förberedas på vad ett schema är. Läraren lär ut tankesättet, d v s att schemat ska läsas uppifrån och ned. Därefter introduceras bilder eller konkreta föremål som ska illustrera dagens olika aktiviteter. Omvårdnad på daglig verksamhet innebär sedan att personalen använder schemat återkommande under dagen och veckan tillsammans med den aktuella personen.

Undervisning i *kommunikation* ges för att öka personens självständighet, förmåga att kunna göra val och för att göra vardagen begriplig. För en person med grav utvecklingsstörning handlar det om att få ett språk, att hitta ett sätt att kommunicera med sin omgivning så att han ska kunna göra sig förstådd. I undervisningen tas en kommunikationskarta fram. Kommunikationskartan utarbetas utifrån individuella förutsättningar, intressen och behov. Läraren undervisar eleven i hur kommunikationskartan fungerar. Omvårdnad på daglig verksamhet innebär i detta exempel att bildkartan används tillsammans med brukaren i verksamheten.

Undervisning kan vara att tala om *vardagsekonomi*, t ex hur man hanterar pengar samt att introducera lämpligt begåvningsstöd. Det kan handla om att göra inköpslistor med bilder/ordbilder. Omvårdnad är att följa upp undervisningen genom att personalen och brukaren tillsammans går och handlar och använder sig av en specialtillverkad inköpslista.

Rätt till utbildning på grundläggande nivå

Kommitténs förslag om att varje kommuninvånare med utvecklingsstörning ska få rätt till stöd för sitt lärande på grundläggande nivå är mycket positivt. Det är högst rimligt att prioritera de med lägst utbildningsnivå när resurserna är begränsade. Härigenom får även personer med utvecklingsstörning som har en otillräcklig grundutbildning möjlighet att komplettera den.

Ny kunskap

För att göra det möjligt att realisera förslaget menar FUB att det i ett första steg ska handla om inhämtande av ny kunskap. I första hand berörs äldre med ofullständig grundutbildning och relativt nyanlända invandrare. FUB anser att rätten till stöd för lärande på grundläggande nivå även ska gälla personer med utvecklingsstörning och grav tal- och språkstörning, som redan har gått den obligatoriska särskolan, i ämnesområdet kommunikation. Att kunna kommunicera är av grundläggande och livsavgörande betydelse för alla människor. Inom detta område har den tekniska utvecklingen och metodutvecklingen gått starkt framåt under de senaste tio åren. För denna grupp människor handlar det om att få ny kunskap avseende alternativ kommunikation och olika metoder för begåvningsstöd. Vi anser dessutom att rätten till studier på grundläggande nivå även ska gälla personer som gått ut den obligatoriska särskolan men haft mycket frånvaro p g a sjukdom, återkommande epilepsikramper e t c.

Vidmakthålla och återfå kunskaper

I ett nästa steg ska vuxna med utvecklingsstörning kunna studera för att vidmakthålla eller återfå kunskaper. Detta är av särskild vikt då många har sämre möjlighet än andra vuxna att praktisera sina kunskaper och hålla dem vid liv.

Gymnasial nivå

Ett slutmål bör vara att även den gymnasiala nivån räknas med i rätten till stöd för sitt lärande för personer med utvecklingsstörning.

Detta i enlighet med vad som står i propositionen om vuxnas lärande ”När ny kunskap produceras snabbt blir utbildningens huvuduppgift att ge en bas för framtida aktiviteter. Staten bör garantera alla möjlighet att få treårig gymnasiekompetens...”

Individuell studieplan

Det är utmärkt att en bestämmelse om individuell studieplan förs in i skollagen. Likaså att studieplanen får ett vidgat syfte som gör det möjligt att ställa upp individuella utbildningsmål som inte är fastlagda i kursplaner. Det är mycket bra att den enskilde, genom studieplanen, samtidigt ska kunna läsa delar av utbildning som hör till grundläggande-, gymnasial- samt påbyggnadsnivå. Den individuella studieplanen möjliggör en större flexibilitet och en individuell anpassning av studierna.

FUB anser att den individuella studieplanen kan användas till att sätta slutmål för hur länge en person kan gå den grundläggande utbildningen. Ett sätt kan vara att betona att det ska handla om ny kunskap. Målen i den individuella studieplanen ska kopplas till kursplanen för det aktuella ämnesområdet. Planen ska därpå utvärderas kontinuerligt.

FUB vill särskilt betona följande;

- FUB stödjer kommitténs förslag om en utökning av antalet timmar i utbildningen för vuxna med utvecklingsstörning. En nivå på tio till tolv timmar per vecka kan vara rimlig.
- FUB anser att kommitténs förslag om att varje kommun ska *sträva efter* att erbjuda utbildning som svarar mot behov och efterfrågan är för vag. Vi anser att kommunen *ska* erbjuda utbildning.
- FUB stödjer kommitténs förslag om att rätten till assistans under utbildning på hemorten eller på annan ort kan förbättras genom att lagstiftningen kompletteras på denna punkt. Grundläggande vuxenutbildning borde betraktas som en självklar del av det dagliga livet och därmed ingå i underlaget för beslut om rätt till assistans.
- FUB stödjer kommitténs förslag om att regeringen bör uppmärksamma frågorna om studiesocialt stöd för vuxenstudierande med utvecklingsstörning.
- Utbudet av kurser behöver utökas. Personer med utvecklingsstörning har, som alla andra, olika behov och intressen. En ökad samverkan mellan kommuner kan vara en väg att gå.

- Kursplanen behöver utökas med ämnen som idrott, hälsa och estetisk verksamhet. Dessa ämnen påverkar inläringen positivt och stärker elevernas självförtroende, kreativitet och samarbetsförmåga.
- FUB vill betona kommunernas skyldighet att bedriva uppsökande verksamhet och anser att detta är en mycket viktig del i infrastrukturen. En paragraf som reglerar att kommunen aktivt ska verka för att nå de vuxna i kommunen som har rätt till stöd på grundläggande nivå, motsvarande 11 § i Förslag till lag om stöd till vuxnas lärande, behöver läggas till.
- FUB vill betona vikten av specialpedagogisk kompetens hos lärare inom vuxenutbildningen. Det finns även ett stort behov av kontinuerlig kompetensutveckling inte minst mot bakgrund av den snabba utvecklingen av alternativ kommunikation, läromedel inom IT-området, begåvningsstöd och begåvningshjälpmedel.

Stockholm den 19 mars 2005

Anna-Lena Krook
Förbundsordförande

/Eva Borgström
Ombudsman